

УДК 82-1(-058.566):355.48/49

Т. М. Нікольченко, М. В. Нікольченко

### ПОЕЗІЯ ГОРЯ І СЛІЗ (НЕВОЛЬНИЧА ПІСЕННІСТЬ УКРАЇНСЬКОГО НАРОДУ ПЕРІОДУ ВЕЛИКОЇ ВІТЧИЗНЯНОЇ ВІЙНИ)

*Все далі відходить від нас період Великої Вітчизняної війни. Народна пам'ять зафіксувала ці події у великій кількості фольклорних творів, які однозначно оцінюють війну як народне горе. Мета нашої публікації – відновити в пам'яті сучасників власне народний погляд на події фашистської окупації, які відбулися у великій кількості пісень.*

**Ключові слова:** Велика Вітчизняна війна, окупація, неволя, полонянки, народна пісенність, пісні неволі, пісенні переробки, пісні-плачі, контамінації.

У повоєнний час фольклор періоду Великої Вітчизняної війни збирався та активно записувався як явище скороминуще (поки ще були живими учасники тих подій). На перший погляд здається, що публікацій з цього приводу була досить значна кількість [1]. Питань, пов'язаних з цією тематичною групою пісень, торкаються і автори багатьох мемуарних творів, фрагментарно зустрічаємо спостереження про пісні фашистської неволі та каторги в деяких наукових виданнях. Питання ж генези пісенності періоду Великої Вітчизняної війни, зокрема невольничої, поставили і почали досліджувати в своїх монографіях Н. С. Шумада [2], С. В. Мишанич [3], О. А. Правдюк [4], О. Ю. Бріцина [5]. Такий шлях дослідження цих пісень, на нашу думку, найбільш плідний і вартий продовження.

Генетичні витоки невольничої пісенності періоду війни сягають своїм корінням у багатостраждальну історію України. Князівські міжусобиці епохи Київської Русі, напади зовнішніх завойовників, які супроводжувались захопленням великої кількості полонених, відірваних від рідної землі, – все це відбилося з великою силою в усній народній творчості у вигляді плачів. Як у голосіннях за покійником, так і в плачах за захопленими у неволю передане людське горе. До нас дійшла велика кількість творів, що відображають спустошення українських земель монголо-татарами:

*Зажурилась Україна, що нігде прожити.*

*Гей, витоптала орда кіньми маленькі діти.*

*Ой маленьких витоптала, великих забрала.*

*Назад руки постягала, під хана погнала [6, с. 27].*

Про тяжку турецьку неволю розповідається в думках «Невольники на каторзі», «Плач невольника в турецькій неволі», «Маруся Богуславка», «Іван Богуславець», «Сокіл і соколятко», «Самійло Кішка», «Втеча трьох братів з турецької неволі». Як пише Б. П. Кирдан [7, с. 58], думи ці кобзарі часто називали піснями невольників на відміну від козацьких чи лицарських, у яких знайшла втілення тема бойового подвигу захисників рідної землі.

Таким чином, уже в епічних творах-думах переживання героїв набувають ліричного характеру, а згодом ці переживання виливаються у нову ліричну пісню. Особливо поетична лірична алегорія у формулах «невольничих плачів», наприклад у «Марусі Богуславці». Прохання до Бога про звільнення пов'язане з рідною землею. Невольник хоче поринути

*На ясні зорі,*

*На тихі води.*

*У край веселий,*

*У мир хрещений [8, с. 58].*

Про страждання козаків-невольників на каторзі детально розповів Д. І. Яворницький [9, с. 246-251], ілюструючи свою оповідь словами з думи «Плач невольників на турецькій каторзі».

На зміну стражданням народу під час полону приходять страждання, пов'язані з соціальним гнобленням: з обов'язковою військовою повинністю, рекрутськими наборами, соціальним розшарування суспільства і звідси – робота в наймах, бурлакування, кріпацтво. Ці страждання вилились у велику кількість пісень про відхід козака з дому:

*Ой гай, мати, ой, гай, мати, – ой гай зелененький,  
Ой поїхав з України козак молоденький* [10, с. 82].

У пісенності періоду Великої Вітчизняної війни відбувався процес відродження й актуалізації традиційних пісень. Вони набували нової якості й часто сприймалися зовсім по-сучасному. Особливо яскраво це проявилось під час вивозу на примусові роботи в Німеччину великої кількості молоді. Ці трагічні мотиви покликали до нового життя твори про розлучення з родом; твори, генетичне коріння яких сягає у весільні обрядові та старі солдатські й рекрутські пісні, пісні наймитів. І ця група творів спливла в пам'яті народу практично без змін або з дуже незначними вказівками на осучаснення життя і побуту.

Як зазначає С. Й. Грица [11, с. 11], тема соціальної нерівності й протесту та пов'язані з нею життєві ситуації – відхід «у чужу стороньку», бідкування на чужині у тяжкій праці, знуцання над знедоленими трудівниками – проходить крізь усі прошарки пісень найманих робітників, які не мали можливості відпочити навіть у вихідні дні:

*Вчора була суботонька, сьогодні неділя;  
Чом на тобі, наймиточку, сорочка не біла?  
Ой не біла, ой не біла та й не буде біла,  
Бо не знає бурлак бідний, коли та неділя* [12, с. 172].

У народній поезії часто поруч виступають образи козака, чумака, бурлака, рекрута, наймита, що свідчить про спільність їхніх інтересів, спільну долю, яка призводить до розлучення з родом, домівкою, матір'ю. І ці страждання людей виливаються у пісні-плачі за втраченими радощами нормального людського життя.

Особливе місце мотив розлуки посідає у піснях весільних, де наречена розлучається з рідними і переходить у патріархальну сім'ю чоловіка в якості підневільної служниці, а часто й рабині. Ця ситуація відобразилась у значній кількості пісень-плачів та пісень-голосінь дочки й матері. У весільному обряді головною дієюю особаю є наречена, їй присвячена велика кількість пісень, що поетизують жінку, немовби компенсуючи майбутні страждання у чужій родині. Тому й «жіноча» тема посідає головне місце в багатьох піснях. Це пісні дівчат, які оплакують свою подругу, пісні жінок, які з власного досвіду знають, що чекає дівчину в чужій родині. І, нарешті, пісні, що виконуються від імені самої нареченої: пісні-звернення до матері, до батька, до братів, до сестер, до інших родичів. Це пісні матері, яка виплакує горе розлуки зі своєю «зірочкою», «ясочкою», в якій на чужині «краса зів'яне», «біле личко почорніє». Пісні матері й дочки становлять своєрідний діалог, у якому знаходять розраду жіночі почуття. Часто в цих піснях звучить безнадія: життя у неволі порівнюється з повільним умиранням.

І ось ця традиційна лірика своєрідно-вигадливо переплелась з новотворами у роки Великої Вітчизняної війни в піснях дівчат, вивезених на примусові роботи до Німеччини, у піснях матерів, які вічно горювали і оплакували своїх втрачених дітей та висловлювали надію на їхнє повернення. За своїми художніми якостями, силою емоційного впливу, різноманітністю використання мотивів цей цикл пісень чи не найвиразніший. Генетичний зв'язок із традиційною лірикою тут спостерігається

особливо в переважанні жіночого начала.

У традиційних солдатських та рекрутських піснях звучить мотив розмови зозулі й матері [13, с. 659]. У сучасному побутуванні набула поширення пісня про матір-зозулю. Вона співається в усіх областях Середнього Придніпров'я (Київщина, Житомирщина, Черкащина, Кіровоградщина, Дніпропетровщина) та Полісся (Рівненщина, Чернігівщина) [14, с. 37].

Сюжет пісні розвивається по-різному. Але майже в усіх варіантах наголошується:

*Ой то не зозуля, то рідная мати,  
Вона виряджала сина. Воювати* [14, с. 204].

У одній з пісень розповідається лише про вирядження сина, у другій – про те, як мати мріяла оженити сина та побачити вдома невістку, в третій – про те, як сину тяжко служити в неволі і як йому хочеться повернутися додому. У багатьох піснях лейтмотивом проходить звернення до матері, впевненість у тому, що мати врятує від біди і допоможе у скрутному становищі [14, с. 204-207]. У 1945 році ця пісня була записана від дівчат у Київській області, які повернулися з фашистської неволі. На Харківщині пісня була записана у вигляді звертання до матері:

*Коли б мамцю, знала, яка мені біда,  
То ти б передала, то ти б передала  
Горобчиком хліба.  
Горобчиком хліба, синичкою солі  
Коли б, мамцю, знала, коли б, мамцю, знала,  
В якій я неволі* [14, с. 204].

У записах Е.Притули, зроблених під час війни в районах Полісся, є пісні, в яких мотив «матері-зозулі» трансформувався в мотив «дочки-зозулі»:

*Ой у полі берізка самотня стояла.  
На тій берізці зозуля сумно кувала.  
Ой то не зозуленька сумно кувала,  
То дівчина чорнобрива  
За рідним краєм плакала – ридала* [16, с. 261].

У цьому варіанті пісні замість горобчика з'являються голуби, як символи мирного життя, символи кохання:

*Ой, коли б ти, матінко, знала,  
Яке мені лихо та біда,  
То ти б мені сивим голубочком  
Передала кусок хліба.  
Сивим голубочком хліба,  
Голубкою водиці та солі.  
Тяжко, мамо, помирати.  
В німецькій неволі* [16, с. 261].

Розповідь про тяжку долю рекрута на чужині змінюється розповіддю про тяжку працю дівчат у неволі:

*Ой, матінко рідна, нащо породила,  
Щоб я німцеві клятому так тяжко робила?  
Щоб він їв і пив мою кривавицю,  
А я щоб їла і пила хліб – сечавицю* [16, с. 261].

У наведеному прикладі спостерігається явище контамінації, на яке звернув увагу С. В. Мишанич [3, с. 38]. Виконавці згадали пісні, почуті в дитинстві від дорослих; ці твори відродилися в новій якості, у нових варіантах, значною мірою переосмислені. Тут складені різні уривки – з пісні рекрутської, з пісні наймитів та з весільної. Але сприймається це як цілком органічна єдність, бо уривки об'єднані зображенням

психічного стану ліричного героя.

В українській народній пісенності сталим є образ-символ калини. Сміслові навантаження цього образу велике: це і символ самовідданого кохання і цнотливості дівчини; це символ дівочої краси. У різних ситуаціях образ калини несе різні смислові навантаження. Якщо кохання щасливе, калина буйно квітне. Якщо нещасливе – калина всихає, або хилиться додолу. Гірко виспіває сопілка, вирізана з калини. На могилі дівчини саджають калину, яка губить своє листя і кетяги ягід.

Цей своєрідний цикл, що об'єднався навколо образу дерева, традиційно носить назву «Калина-малина». Це і пісні весільні, і пісні солдатські та рекрутські, у яких звучить спільне почуття горя та гіркоти розлучення:

*Калина-малина, не сладка не гірка,  
Чого заридала, солдацькая жінка* [14, с. 241].

У роки Великої Вітчизняної війни пісня з цим мотивом знову стає популярною, але в ній вже звучать ноти необхідності захищати рідний край, визволяти з неволі близьких:

*Калино-малино, не сладка не гірка,  
Чого заридала, солдацькая жінка?  
Чого заплакала, чого заридала?  
Любила, кохала, в армію віддала.  
В армію віддала недалеко-близько.  
Недалеко-близько в червонес військо.  
Ой там він присягу дає своєму краю.  
На вірність Вкраїні, за щастя родини.  
За рідну країну у бій твердо стану,  
Брата, сестричку з неволі дістану!* [12, с. 24].

Таким чином, усі проблеми складного життя періоду війни вилились у пісню, естетичним взірцем для якої слугували традиційні твори, співані в години лихоліття.

У традиційних народних піснях є поширеним символ «чорного ворона», який кричить і віщує нещастя, горе, розлуку:

*Ой криче, криче та чорненький ворон  
Та на глибокій долині,  
Ой плаче, плаче молодий козаче  
По нещасливій годині* [12, с. 91].

Цей мотив про горе козака на чужині трансформувався у мотив плачу дівчини після отримання нею звістки про від'їзд до Німеччини:

*Ой прилетів чорний ворон  
Та й сів на стодолу,  
Загадав він дівчиноньці  
Дорогу в неволю...  
Бодай тебе, чорний ворон,  
Куля не минула.  
Щоб про тую неволеньку  
Вкраїна не чула* [15, с. 77].

У збірнику «Українська народна поезія про Велику Вітчизняну війну» ця пісня вміщена як записана 1944 року. На Рівненщині, в м. Дубно, вона записана від учасника Великої Вітчизняної війни у 1988 році.

Особливо яскраво в піснях неволі відбилися мотиви прощання дочки з матір'ю:  
*Вийшла я із хати,  
Стала на порозі,  
Прощалася з рідними –*

*Полилися сльози.  
Прощайте, рідні й сестри,  
З вами розстаюся.  
З далекої Німеччини  
Може й не вернуся [17, с. 119].*

Пісенний цикл «Калина-малина» весільної тематики в піснях неволі зустрічається часто, але мати страждає не тільки від того, що дочка йде до свекра і свекрухи, а вирушає в далеку чужину:

*Калина-малина над яром стояла,  
Мати на чужину дочку виряджала...  
Прощай, мамо, тато, з вами розстаюся.  
Іду в чужу сторононьку, може й не вернуся [18, с. 70-71].*

Серед пісень неволі періоду Великої Вітчизняної війни з новою силою зазвучав мотив горя і смерті матері, яка не змогла діждатися своєї дочки:

*Росла, росла трава  
Та й стала всихати,  
Ждала мати свою доню.  
Стала помирати.  
Поховали бідну матір  
У вишневім садочку.  
У вишневім садочку.  
У крайнім куточку [19, с. 155].*

На перший погляд може здатися, що пісня створена безвідносно до долі полонянок у Німеччині. Але записана вона від Кохан Г. Г. (с. Некриші Черняхівського району Житомирської області), яка була на примусових роботах у Німеччині в м. Гляйвіц і працювала там на фабриці. За її свідченням, у цій пісні вилились глибокі страждання дівчат-полонянок.

У багатьох народних піснях природа – така ж діюча особа, як і людина. Зображення природи підсилює емоційність сприймання психологічного стану людини. Часто це вишневий садочок як естетичний символ домашнього вогнища і сімейного щастя. І не випадково саме він особливо підкреслює страждання матері:

*Білим цвітом сад уквився,  
Та й став зацвітати.  
Нема доні із неволі –  
Плаче рідна мати [20, с. 175].*

З квітучою вишенькою порівнює мати свою доньку перед довгою розлукою:

*Ой вишеньки, черешеньки,  
Цвітуть – процвітають.  
З України в Німеччину  
Дівчат виряджають [22, с. 175].*

У вишневому садочку мати намагається знайти собі розраду, але розлука дуже тяжко на неї тисне:

*У вишневому саду  
До листочка припаду,  
До листочка припаду,  
Як той камінь у воду [22].*

Ця пісня записана у с. Неборівці Червоноармійського району Житомирської області М. П.Стельмахом у 1944 році. Виконавиця її – Г. К. Оріховська – була у фашистській неволі. Інший фольклорист, А. Д. Шмиговський, у 1944 р. від учасників художньої самодіяльності з с. Кам'яного Броду Володимир-Волинського району

Житомирської області записав пісню неволі, в якій знову зустрічається порівняння розлуки з тяжким каменем:

*Та впав камінь та й лежить (2)*

*На чужині горе жить...*

*Сяде мати вечерять (2)*

*Стане дочку споминать... [22].*

У хвилини відчаю мати в зверненнях до дітей виливає свій біль від того, що вона не може їм допомогти:

*Сини мої, сини мої,*

*Сини-соловейки.*

*Чом ви мене не кидали,*

*Як були маленькі.*

*Дочки мої, дочки мої,*

*Дочки мої, пави.*

*Чом ви мене не видали,*

*Як падали з лави.*

*Я ж щоденно і щонічно*

*Жду вас і не знаю,*

*Чи вернетесь ви до мене .*

*Із чужого краю... [24, с. 34].*

Багато пісень неволі, побудовані у формі діалогу між матір'ю та дочкою, нагадують про колишню близькість і підсилюють гіркоту розлуки. Одна з таких «розмов» відбувається на основі старовинної української пісні «Посію я жито».

*- Посію я жито*

*Поміж лободою.*

*Ой чи буде жалко*

*Вам, мамо за мною?*

*- Буде, доню жалко,*

*Буде за тобою.*

*Хто ж мене догляне*

*До смерті, старої... [25].*

Дівчина відповідає матері з відчаєм:

*- Не вернуса, мамо,*

*З далекого краю.*

*Мою голівоньку*

*Без тебе сховують [26].*

У багатьох піснях з'являються птахи-помічники або птахи співрозмовники. Про горобчика, голубочка, синичку ми вже говорили. Часто зустрічається звертання до соловейка:

*Соловейко, соловейко,*

*Вчини мою волю.*

*Я напишу лист дрібненький –*

*Занеси додому.*

*Прилети додому*

*Та сядь у садочку,*

*Спитай батька – матір,*

*Чи забули дочку [27, с. 173].*

Пісні полонянок періоду Великої Вітчизняної війни вирізняються широким використанням традиційної символіки. Як зазначив С. В. Мишанич [3, с. 174],

німецько-фашистська окупація підштовхнула до своєрідного відродження традиційного фольклору мінорної тональності. Це пісні горя і сліз. Про тяжку розлуку з рідною Україною співали полонені як у роки минулих лихоліть, так і в роки Великої Вітчизняної війни:

*Україно, Україно,  
Рідна моя ненько,  
Як згадаю я про тебе,  
Заболить серденько [29].  
Це плачі під гнітом фашистської неволі:  
Ревуть-стогнуть гори-хвилі  
В синесенькім морі.  
Плачуть-тужать українці  
В німецькій неволі [30, с. 5].*

У розглянутих нами зразках порівняно мало нових образів. Народна пам'ять відтворила найбільш придатний для даної ситуації прошарок пісенності, в якому вилились глибокі особисті людські переживання, які є вічними в усі часи, в усі епохи. Не було потреби значно удосконалювати високохудожню лірику, в якій невідомо вилились почуття. Переробки таких пісень були незначними, переважно для позначення реалій сучасності:

*Ой ти ненько, моя матінко,  
Ой до чого ж ми та й діждалися,  
Діждалися, дожидалися,  
Що беруть нас у Німеччину,  
Що женуть та у чужиньку.  
А чужа німецька сторона  
Горем тяжким засіяна,  
Слізеньками нашими полита,  
Сумом, гірким полином  
Огорожена...[31, с. 60]*

Більш помітних переробок у піснях неволі зазнали зразки літературного походження. Вони актуалізувалися в умовах Великої Вітчизняної війни і зазвучали з новою силою. Пісня на слова Т. Г. Шевченка «Реве та стогне Дніпр широкий» у репертуарі полонянок набула іншого звучання:

*Реве та стогне буйний вітер,  
І гай зелений шелестить.  
Там товарняк в'ється змією -  
Він до Германії спішить [32, с. 168].*

Серед пісень полонянок періоду війни зустрічаємо й переробки пісень на слова українських і російських поетів. Так, вірш В. І. Лебедева-Кумача «Україна моя» перетворився на популярну пісню, яка співалася як російською, так і українською мовами. Вона була записана в Бердичівському районі Житомирської області 1944 року:

*У Німеччину їдуть дівчата,  
Ось капнула перша сльоза.  
Україно, моя Україно,  
Дорога ти моя сторона [33, с. 104].*

Для однієї з пісень неволі «Я сьогодні від вас од'їжджаю», записаної у Черняхівському районі Житомирщини, взірцем послужив вірш П. А. Грабовського «Не раз ми ходили в дорогу»:

*Я сьогодні од вас од'їжджаю  
У далекий німецький край.*

*Ой чи вернусь, чи, може, загину –  
Ти про мене, матусю, згадай* [34, с. 153].

У фольклорі неволі особливо були поширеними переробки пісні «Раскинулось море широко»:

*Раскинулись рельсы широко.*

*По ним эшелоны летят.*

*Они с Украины вывозят*

*В Германию наших дивчат* [35, с. 70].

У піснях полонянок зафіксовані переробки пісень з популярного довоєнного фільму «Юність Максима»:

*Тучи над городом стали,*

*В воздухе пахнет грозой...*

*Немцы приказ изда-а-али –*

*Народ угоняют с собой* [36, с. 35].

Дівчата-невольниці співали про все – як їх годували гнилою капустою, що «чай» був просто водою; що полонені в концтаборах залишалися без теплого одягу, що до «східних» робітників німці ставилися з особливою зневагою, примушуючи їх носити нашивки з написом «Ост.». В архівах ІМФЕ зафіксовано безліч пісень невольників, під назвою: «Табірна пісня».

Аналіз пісень неволі періоду Великої Вітчизняної війни дає можливість зробити висновок, що за розмаїттям барв і засобів це чи не найяскравіший прошарок народної творчості. Ці пісні відрізняються глибоким ліризмом, емоційною силою впливу на слухача. Тут переплелися примхливо фольклорна і літературна стихії, але з переважанням все-таки поезії традиційної. Значення саме цієї поезії у наш час є незаперечним і вкотре свідчить про вічну художню пам'ять народу, про здатність відтворювати все краще в скрутну хвилину і на цій основі творити нові зразки.

Наукова зацікавленість проблематикою фольклору Великої Вітчизняної війни спостерігається і в наш час. Так, І. М. Грідіна [37], досліджуючи відображення другої світової війни у фольклорі українського народу, застерігає від певних стереотипів у поглядах на це питання. В. В. Грінченко, аналізуючи фольклор українських примусових робітників нацистської Німеччини [38], наголошує на тому, що страшні події війни стосувалися всіх народів, великих і малих, які населяли колишній Радянський Союз: росіян, українців, білорусів, молдаван, і ін. Досліджуваний прошарок фольклору є складовою частиною всього масиву усної народної творчості. Такі дослідження в наш час видаються необхідними. Зараз відбувається більш поглиблене вивчення минулого, особливо у зображенні подій Великої Вітчизняної війни. У простого люду своя правда – війна порушила мирний порядок, фашисти намагалися позбавити людей самого права на життя. І це відбилося у великій кількості фольклорних творів.

У своїй монографії «Рівненщина: культурно-мистецький потенціал в парадигмах сучасності» С. В. Виткалов слушно зауважує, що фольклор є основою художньої культури, оскільки «соціально-прагматичний світ обумовлений духовними уявленнями про його цілісність та ідеали» [39, с. 262].

#### **Список використаної літератури**

1. Березовський І. П. Збирання та вивчення фольклору Великої Вітчизняної війни / І. П. Березовський // Нар. творчість та етнографія. – 1965. – № 3. – С. 4.
2. Шумада Н. С. Традиційна основа поезики слов'янського пісенного фольклору періоду Другої світової війни / Н. С. Шумада // Художня культура країн Східної та Південної Європи в боротьбі проти фашизму. Зб. наук. праць. – К., 1990. – С. 8-16.
3. Мишанич С. В. Пісенна культура радянського села / С. В. Мишанич. – К.,

- 1977.
4. Правдюк О.А. Східнослов'янські патріотичні пісні у роки Великої Вітчизняної війни / О. С. Правдюк // Художня культура країн Східної та Південної Європи в боротьбі проти фашизму. Зб. наук праць. – К., 1990. – С. 17- 35.
  5. Бріцина О. Ю. Український антифашистський фольклор (до питання про специфіку творчих процесів) / О.Ю.Бріцина //Художня культура країн Східної та Південної Європи в боротьбі проти фашизму. Зб. наук. праць. – К., 1990. – С. 36 - 43.
  6. Зажурилась Україна // Українські народні пісні. Книга перша. – К., 1965.
  7. Украинские народные думы. – М., 1972.
  8. Українські народні думи та історичні пісні. – К., 1955.
  9. Яворницький Д. І. Історія запорізьких козаків / Д.І. Яворницький. – Т.1. – Львів, 1990. – С. 246-251.
  10. Українські народні пісні. – К., 1955.
  11. Наймитські та заробітчанські пісні. – К., 1975.
  12. Українські народні пісні. – Кн. 1. – К., 1965.
  13. Українські народні пісні в записах Зоріана Доленти-Ходаковського. – К.,1974.
  - 14 Рекрутські та солдатські пісні. – К., 1974.
  - 15 Українська народна поезія про Велику Вітчизняну війну. – К., 1963.
  16. Відділ фондів ІМФЕ. – Ф. 14-3, од. зб. 21. – С. 261. Зап. Е. І. Притули. Далі посилання на це джерело подаємо скорочено: ІМФЕ.
  17. ІМФЕ. – Ф. 14-3, од. зб. 55. – С. 24.
  - 18.ІМФЕ. – Ф. 14-3, од. зб. 29 «б». – С. 119. Записи з Чернігівщини.
  - 19.ІМФЕ. – Ф. 14-3, од. зб. 25 «а». – С. 70-71.
  - 20.ІМФЕ. – Ф. 14-3, од. зб.21. – С. 155.
  21. ІМФЕ. – Ф. 14-3, од. зб. 21. – С. 175. Зап. М.П.Стельмах.
  22. Там само. Записав А.Д.Шмиговський.
  23. Там само. Записав М.П.Стельмах.
  24. Там само. Записав А.Д.Шмиговський.
  25. ІМФЕ. – Ф. 14-3, од. зб. 1183. – С. 34. (Передав до архіву А.П.Правдюк).
  26. ІМФЕ. – Ф. 14-3, од. зб. 54а. Записи, зроблені в Житомирській обл.
  27. ІМФЕ. – Ф. 14-3, од. зб. 54. Невільничі пісні, записані на Житомирщині.
  28. ІМФЕ. – Ф. 14-3, од. зб. 21. – С. 173.
  29. Архів інституту історії партії при ЦК Компартії України. – Ф. 166, опис 2, од. зб. 184.
  30. ІМФЕ. – Ф. 14-3, од. зб. 28. – С. 5.
  31. Фольклор Вітчизняної війни (Під ред. Ф. Колесси). – Львів, 1945. (Зап. в с. Цепцевичі Сарненського району Рівенської області).
  32. ІМФЕ. – Ф. 14-3, од. зб. 55. – С. 168. Зап. Е. І. Притулою в Бердичевському районі на Житомирщині.
  33. З рукописного збірника «Фольклор Великої Вітчизняної війни». Т. І. (Укл. П. М. Попов, М. С. Родіна, М. М. Плісецький). – Ф. 14-3, од. зб. 55. – С. 104.
  34. ІМФЕ. – Ф. 14-3, од. зб. 21. – С. 153.
  35. Там само. – Ф. 14-3, од. зб. 1207. – С. 70.
  36. Там само. – Ф. 14-3, од. зб. 22. – С. 35.
  37. Грідіна І. М. Друга світова війна у фольклорі українського народу. [http://www.nbuv.gov.ua/Portal/Soc\\_Gum/lipd/2009\\_2/20Gridina.htm](http://www.nbuv.gov.ua/Portal/Soc_Gum/lipd/2009_2/20Gridina.htm).
  38. Грінченко В. В. «Раскинулись рельсы далеко...»: фольклор примусових робітників нацистської Німеччини у публікаціях радянської доби / В. В. Грінченко // Вісник Харківського національного університету ім.

В. Н. Каразіна. Історія України. Українознавство: історичні та філософські науки. – Харків, 2008. – № 835. – Вип. 11. – С.103-122.

39. Виткалов С. В. Рівненщина: культурно-мистецький потенціал в парадигмах сучасності. Монографія / С. В. Виткалов. – Рівне, 2012.

Стаття надійшла до редакції 30 жовтня 2012 р.

**T. Nikolchenko, M. Nikolchenko**

### **THE SONGS OF GRIEF AND TEARS (SLAVE UKRAINIAN FOLK POETRY OF THE GREAT PATRIOTIC WAR PERIOD)**

The article is devoted to the analysis of captivity songs during the Great Patriotic War years. The dreadful period of the Great Patriotic War is left in the past. Most of people who fought for victory on the battle fields passed away already. Pass away those who survived in the difficult years of invasion. But a great number of songs that helped people to survive and withstand during that difficult times still remind of the period of fascist captivity.

УДК 811.111'255.4(045)

**О. Г. Павленко**

### **ХУДОЖНІЙ ПЕРЕКЛАД ЯК ПРЕДМЕТ ТЕОРЕТИЧНОЇ РЕФЛЕКСІЇ**

*В статті розглянуті питання художнього перекладу з позицій інтерпретації, визначено сутність перекладів як специфічної форми міжлітературної реценції, обґрунтовано причини зміщення класичних акцентів на проблеми відтворення текстів іноземною мовою.*

**Ключові слова:** художній переклад, інтерпретація, герменевтика, «відчуження», «одомашнення».

Потреба розвитку культурного діалогу України із зарубіжними партнерами зумовила зміщення акцентів на проблеми перекладу, визнавши вектори подальших наукових досліджень у зазначеній галузі. На сьогодні не виникає жодних сумнівів, що переклад – від найвужчого значення цього слова (з однієї національної мови на іншу) до найширшого (з культури на культуру, з епохи на епоху, з однієї мистецької системи на іншу) – є проблемою світоглядною, чим зумовлена **актуальність** нашого дослідження. Це, з одного боку, пов'язане із зростаючим інтересом до тексту в усіх його значеннях (не тільки мовних та літературних, а усіх наукових феноменів), з іншого – зацікавленням внутрішньою сутністю художнього твору, переосмисленням самої літературної полісистеми.

У зв'язку з цим з'явився ряд наукових праць, присвячених різноманітним аспектам порушеного питання, а саме: культурологічні проблеми перекладу художнього тексту (Ж. Мунен, М. Снелл-Хорнбі, Ю. Хольц-Мянттері, О. Швейцер, та ін.), перекладознавчий аналіз художнього тексту (М. Ледерер, А. Нойберт, І. Ревзін, В. Розенцвейг), жанрові особливості перекладу художньої літератури (В. Коптілов, Т. Казанова, Я. Реупер) тощо.

**Метою** нашої розвідки є висвітлення саме літературознавчого аспекту перекладу, враховуючи теоретико-літературні напрацювання вітчизняних та зарубіжних дослідників у цій галузі.

Зокрема ставимо перед собою такі **завдання**:

- окреслити можливі перекладознавчі аспекти у літературознавчому аспекті;
- розглянути художній переклад з точки зору діалогу мистецьких особистостей,